

een noot toegevoegd (38 noot 1), maar zij heeft ook een incongruence veroorzaakt door de verwijzing (61 noot 12) naar de toestemming om een catalogus uit Keuls bezit te laten staan, terwijl die reproductie (zie *Quaerendo*, XIII (1981) 34-45) in deze bundel stilzwijgend is weggelaten. Dit neemt overigens niet weg dat deze fraai geproduceerde bundel een waardig gedenkteken is voor een veelzijdig geleerde.

A. H. Huussen jr.

P. A. L. Buunk, *Het imaginaire verleden. Beeldende kunst en geschiedschrijving* (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 1994; Kampen: Kok Agora, 1994, 338 blz., f49,90, ISBN 90 391 0606 1).

Sinds zo'n vijftien jaar geleden 'het verhaal' in de geschiedenis zijn comeback maakte, zijn Johan Huizinga's geschiedtheoretische opvattingen zo populair geworden, dat met recht alweer over al het 'gehuizinga' in Nederland wordt geklaagd. De historicus die op safe speelt lardeert zijn betoog met een paar citaten van de Grote Meester; de roekelozen van geest beperken hun eerbetoon tot een noot. Maar hoe het ook zij, Huizinga hoort erbij. Die populariteit is niet verwonderlijk omdat Huizinga's ideeën dat geschiedschrijving verhalend is en dat verhalen beeldend zijn aansluiten bij de traditionele *common sense*. Wat 'verhalen' en 'beelden' voor dingen waren was minder duidelijk, maar het was lange tijd een kniesoor die daarom maalde. Vanaf 1983 heeft Frank Ankersmit in Nederland zich ingespannen om het begrip verhaal te verhelderen en Piet Buunk heeft in 1994 hetzelfde voor de notie beeld gedaan (Ankersmit was niet toevallig Buunks copromotor).

Zijn aan de VU verdedigde proefschrift *Het imaginaire verleden* heeft hij geconcipieerd als een drieluik. In het eerste deel thematiseert hij de wereld van de kunst, waar het begrip beeld een centrale rol speelt. In het tweede deel behandelt hij de relatie tussen woord en beeld, omdat de kunst vooral picturale beelden produceert terwijl het in de geschiedschrijving vooral om verbale beeldvorming gaat. In het derde en laatste deel probeert hij om de in de eerste twee delen gewonnen inzichten voor de geschiedschrijving vruchtbaar te maken. Dat is geen geringe klus en qua opzet is dit dus een gedurfd en daarom nog ouderwets proefschrift (dat cum laude werd beoordeeld).

De wereld van de kunst moet volgens Buunk — die de opvattingen van Danto en Goodman in deze nauwgezet volgt — opgevat worden als een relatienetwerk (=structuur) van kunstenaar, kunstwerk en publiek. Alleen binnen deze constellatie kan uitgemaakt worden wat en wanneer iets kunst is: een Brillo-does in de winkel is een gebruiksvoorwerp en Andy Warhols Brillo-does in het museum is kunst. De kunstenaar is als het ware de zender, het publiek de ontvanger en het kunstwerk de boodschap. Om de boodschap als kunstwerk te kunnen decoderen (bijvoorbeeld de Brillo-does) moet de ontvanger hem als zodanig kunnen identificeren en interpreteren, aldus Buunk, en dat kan alleen als de ontvanger al over kennis van *andere* kunstwerken beschikt. Om kunst als kunst te kunnen herkennen en appreciëren moet men dus over een imaginair museum beschikken, omdat elk kunstvoorwerp altijd naar *andere* kunstvoorwerpen verwijst. 'Kunst is dus geen eigenschap van, maar een manier van omgaan met een object' (330).

Nu behoren de meeste producten van kunstenaars tot de picturale symboolsystemen terwijl de meeste producten van historici — verhalen — tot de verbale symboolsystemen behoren.

Wat beide symbolssystemen volgens Buunk verbindt is hun vermogen — hun eigenschap — om voorstellingen ofwel beelden te vormen. Hier introduceert Buunk zijn centrale thema, de relatie tussen woord en beeld. De beeldvorming berust volgens hem in beide gevallen (picturaal en verbaal) op dezelfde mentale activiteit, waarbij waarnemingsmateriaal met materiaal uit het geheugen verbonden wordt tot een begrijpelijke voorstelling. Voor picturale voorstellingen is hun *Gestalt-karakter* kenmerkend, dat wil zeggen de onderlinge afhankelijkheid van deel en geheel. Voor verbale voorstellingen is volgens Buunk kenmerkend dat zij de plaats innemen van wat voorgesteld wordt: 'De typerende kracht van verbale voorstellingen is de representatie: de ervaring dat de voorstelling in de plaats treedt van iets dat afwezig is' (331). Omdat Ankersmit deze opvatting in de geschiedfilosofie heeft geïntroduceerd is het niet verbazend dat Buunk hem in de geschiedschrijving volgt.

Buunks centrale these in dit derde deel vindt eveneens zijn oorsprong bij Ankersmit: historische verhalen belichamen geen reproducties van het verleden, maar visies op dit verleden met een beeldkarakter. En net zo als de identificatie van een kunstwerk kennis van andere kunstwerken veronderstelt — het imaginaire museum — zo veronderstelt de identificatie van een historische visie kennis van *andere* historische visies, dat wil zeggen een imaginair verleden. De verwantschap tussen beeldende kunst en geschiedschrijving is dus niet oppervlakkig, maar fundamenteel, 'quod erat demonstrandum'.

Net als Ankersmit ontwaart Buunk een ontwikkeling van de geschiedschrijving in de richting van het postmodernisme en een vervaging van de grenzen tussen feit en fictie, tussen geschiedschrijving en literatuur. Deze ontwikkeling probeert hij tot slot aan de hand van twee historische en twee literaire werken plausibel te maken.

Het voornaamste probleem van dit drieluik zit wat mij betreft in Buunks argumentatiewijze. Buunk poneert erg veel zonder zich te bekommeren om contra-argumenten. Dit wrekt zich het duidelijkst in de inleiding en in het laatste deel. In de inleiding probeert Buunk de beeldproblematiek in de geschiedschrijving plausibel te maken aan de hand van een serie citaten van historici (Huizinga!), waarin visuele metaforen een rol spelen. Deze signalering is op zichzelf correct, maar niet specifiek voor historische kennis: Rorty heeft in *Philosophy and the mirror of nature* betoogd dat visuele metaforen kenmerkend zijn voor kennis *überhaupt* in de westerse filosofische traditie. Bovendien komen visuele metaforen niet alleen voor in verhalen van historici, maar ook in verhalen van damesbladen, voetbalkranten etc. Wat Buunk, met andere woorden, achterwege laat is te beargumenteren dat de aanwezigheid (of eventueel de dominantie) van visuele metaforen historische verhalen van andere verhaal soorten onderscheidt.

Deze fixatie op overeenkomsten en verwaarlozing van verschillen wrekt zich ook duidelijk in het derde deel over geschiedschrijving. Wat historische met literaire verhalen gemeen hebben is natuurlijk erg belangrijk, maar dat geldt ook voor de verschillen: zo is de waarheidsaanspraak van het eerste genre een cruciaal verschil, dat voor generaties historici voldoende houvast bood om geschiedschrijving en literatuur te onderscheiden. Zo niet voor Buunk. Nadat hij — met Ankersmit — de lezer van het naieve realisme heeft genezen stelt hij: 'Wanneer een tekst vanuit een geschiedkundig standpunt wordt gelezen, weet het publiek dat dit het voorstellende werk van een historicus is en niet een transparante visie op de verleden werkelijkheid. De lezer beslist vanuit zijn persoonlijke levenservaring en zijn eigen standpunt of de visie acceptabel is' (253). Het afscheid van het naieve realisme leidt zo bij Buunk tot een volstrekt onhoudbaar subjectivisme, dat een karikaturaal beeld oplevert van de (intersubjectieve) historische praktijk. Het probleem gaat hier terug op het feit dat Buunk

Ankersmit tot een nieuwe Huizinga verheft en discutabel gebleken elementen van zijn visie op de geschiedschrijving volstrekt onkritisch overneemt: van de contra-argumenten van een Dray, Walsh, Mc Cullagh of Zagorin ontbreekt elk spoor. Voor de Nederlandse critici van Ankersmit — waarbij men kan denken aan P. H. H. Vries — geldt hetzelfde. Wat in Buunks boek ontbreekt is dus een afgewogen oordeel over het contra — en dus ook het pro — van zijn eigen gezichtspunt. Daardoor blijft de lezer nu toch met een enigszins onbevredigend beeld van de beeldproblematiek in de geschiedschrijving achter.

Chr. Lorenz

B. J. Groenewoudt, *Prospectie, waardering en selectie van archeologische vindplaatsen. Een beleidsgerichte verkenning van middelen en mogelijkheden* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1994, Nederlandse archeologische rapporten XVII; Amersfoort: Rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek, 1994, 210 blz., ISBN 90 73104 17 3).

In het kader van het deltaplan voor het cultuurbehoud maakte Groenewoudt een studie over de waardering van archeologische vindplaatsen. Anders dan de beheerders van archieven en gebouwde monumenten, heeft de beheerder van het archeologisch erfgoed maar weinig zicht op wat hij nu precies onder zijn hoede heeft en nog veel minder op de mate waarin het door de tand des tijds — dat wil zeggen door de manier waarop wij met onze bodem omgaan — wordt aangetast. Het is de hoogste tijd dat de archeologie overgaat op een veel actiever beheer van zijn bodemarchief dan tot op heden het geval was.

De studie is opgezet in twee delen. Het eerste is een algemene beschouwing over de 'bodem als bedreigd archief', non-destructieve onderzoekstechnieken, de vorming van een waardeoordeel over (waardering van) archeologische terreinen en tenslotte selectiebeleid voor beheer en bescherming. Is een archeologische waardering het resultaat van onderzoek, bij selectie is er sprake van beleid. Voor goede beleidskeuzes vormt het waarderingssysteem evenwel een belangrijke voorwaarde. Een selectiebeleid zal gericht moeten zijn op representativiteit, op kennislacunes, op zeldzaamheid. Het is van groot belang de eenmaal geselecteerde terreinen ook werkelijk effectief te beschermen, hetgeen actieve maatregelen ter voorkoming van verdere degradatie en controle daarop betekent.

Als toepassingsgebied heeft Groenewoudt gekozen voor de meest weerbarstige archeologische terreinen: de nederzettingen uit de oudere perioden, uit de prehistorie en Romeinse tijd, omdat daar de behoefte aan beoordeling en waardering veruit het grootst is, terwijl het bovendien om een aanzienlijk zo niet dominant gedeelte van het totale archeologische bestand gaat. Zo bevat het tweede, meer omvangrijke deel vier *case studies* van veldonderzoek van terreinen van zeer uiteenlopend karakter, waarbij ook enigszins verschillende prospectiestrategieën zijn toegepast. De eerste is het grote Romeinse complex bij Valkenburg (Zuid-Holland), waarvan het materiaal van de gedetailleerde oppervlakte-survey achteraf wordt uitgewerkt en vergeleken met de opgravingsresultaten. De tweede betreft één van de talloze vuursteenvindplaatsen op de zandgronden, de (voornamelijk) laatneolithische site De Borkeld bij Markelo. Het derde onderzoek betreft een met rivierafzettingen overslibde nederzetting uit de bronstijd in het Ittersumer Broek bij Zwolle en het deel wordt afgesloten met een archeologische verkenning van de ondergrond van een aantal oude, opgehoogde bouwlanden (essen), hoofdzakelijk eveneens in Overijssel. Het